

Sorozatgyilkosok: egy fogalmi meghatározás problémái

Nagy Zsanett

*Doktoranda, Széchenyi István Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola
Email: nzsanett79@gmail.com*

„A mi volt, ugyanaz, a mi ezután is lesz, és a mi történt, ugyanaz, a mi ezután is történik; és semmi nincs új dolog a nap alatt.”¹

Bevezetés

Az elmúlt évtizedekben a kutatók és a jogalkalmazók folyamatosan törekedtek egy konszenzusos sorozatgyilkos-definíció meghatározására, mindezidáig kevés sikerrel. Egy bizonytalan, megfoghatatlan, többértelmű és alaktalan fogalom alkalmazása bizonytalanságot eredményez.² A fogalom elemeiben sem ért egyet a kriminológiai irodalom, azok pontos tartalmáról nem is beszélve. Az alábbi tanulmányban törekszem bemutatni az elmúlt 30 év legfontosabb fogalmait, továbbá megkísérlek egy sajátot alkotni az általam elfogadott és szükségesnek tartott elemek és mértékek felhasználásával.

A sorozatgyilkosokkal kapcsolatban rengeteg tévhit, mítosz kering, hajlamosak vagyunk úgy gondolni, hogy ez egy új, az elmúlt néhány évtizedre jellemző borzalmas jelenség, mely csak az Egyesült Államokban fordulhat elő. Mindennek oka elsősorban a média hatása és az a tény, hogy maga a fogalom csak néhány évtizeddel ezelőtt került megfogalmazásra. A jelenség azonban nem új, mindössze ezeknek a szörnyű cselekményeknek elkövetőit korábban egyszerűen gyilkosoknak, legfeljebb tömeggyilkosoknak nevezték.

Általában és tévesen a definíciót Robert Resslerhez, az *FBI Behavioral Science Unit* (Viselkedéskutató Egység) különleges ügynökéhez szokás kötni. Ressler 1992 tavaszán megjelent memoárjában³ – mely az „Aki szörnyekkel küzd” címmel jelent meg – úgy emlékszik vissza, hogy a korai 1970-es években Angliában, a Rendőrákadémián szervezett konferencia alkalmával hallotta elsőként a „*crime in series*”, bűncselekmény sorozatban kifejezést, melyet nemi erőszak, lopás, gyújtogatás és gyilkosság kapcsán használtak a helyi nyomozók. Ressler memoárja gondolatmenetének vezérfonalát *Friedrich Nietzsche: Így szólott Zarathustra* című könyvére alapozta, és címét szintén a német gondolkodó egyik műve, a „Túl az erkölcs világán” alapján választotta, melyben a filozófus így fogalmaz: „aki szörnyekkel küzd, vigyázzon, nehogy belőle is szörny váljék. S ha hosszasan tekintesz egy örvénybe, az örvény visszanéz rád.”⁴

Ressler-re olyannyira befolyással, hatással volt ez a megfogalmazás, hogy Quanticoba visszatérve elkezdte munkája során használni a „*serial killer*”, azaz sorozatgyilkos kifejezést, amely alatt azon gyilkosság elkövetőjét értette, melyet újabb és újabb gyilkosságok követnek meglehetősen hasonló módon, és amelyeket egyazon tettes követett el. Ez Ressler verziója arra, miként terjedt el a fogalom a mindennapi nyelvben, de ahogy azt már fentebb jeleztem, tévesen.

¹ *Biblia*, A Prédikátor Salamon könyve, 1,9.

² Adjorlolo, Samuel – Chan, Heng Choon Oliver: *The Controvers of Defining Serial Murder: Revisited*. Aggression and Violent Behavior 19. Elsevier Ltd. 2014. 486-491.

³ Ressler, Robert - Shachtman, Tom: *Whoever Fights Monsters: My Twenty Years Tracking Serial Killers for the FBI*. St. Martin's Paperbacks, New York, 1992. 29.

⁴ Nietzsche, Friedrich: *Túl az erkölcs világán*. Athenaeum, Budapest, 1907. 112.

1961-ben a *Merriam-Webster's Third New International Dictionary of the English Language*⁵ szótárában a német kritikus, *Siegfried Kracauer* személyének tulajdonítja a „*serial murderer*”, azaz sorozatos gyilkos kifejezést, mely az 1960-as években már Angliában is ismert volt. *Thomas Y. Crowell: The Meaning of Murder* című 1966-os munkájában *Hasfelmetsző Jack* kapcsán szintén felbukkan a „*serial murderer*” fogalom.⁶ Hasfelmetsző Jack, a leghíresebb, máig felderítetlen sorozatban gyilkoló nem volt teljesen tipikus. A tipikus sorozatban gyilkoló több alkalommal öl, és emiatt „elkapható”.

Ahogy azt *Schechter*⁷ *The Serial Killer Files* című könyvében is megállapítja, Ressler valószínűleg tudat alatt tanulta, jegyezte meg a fogalmat, de annyiban biztosan igaza volt a különleges ügynöknek, hogy a „*serial murderer*”, azaz sorozatban gyilkoló fogalomból ő alkotta meg a „*serial murder*”-sorozatgyilkosság kifejezést. Szintén Ressler érdeme, hogy az amerikai kultúrában a kifejezés ismertté vált. A média szívesen használt, és használ ilyen és hasonló hangzatos kifejezéseket, ezáltal a köznyelvben is gyorsan elterjedt ez a rejtélyes, ép ésszel szinte fel sem fogható gyilkosságtípus-fogalom.

A sorozatgyilkosság iránti érdeklődés az elmúlt évtizedekben szinte állandónak mondható. Ha lehetséges a téma érdeklődése területén csúcspontot meghatározni, az az 1990-es évekre tehető, ugyanis ebben az évtizedben kiemelkedően sok gyilkosságot követtek el az Egyesült Államokban. Mindezt csak fokozta a filmes kultúra is, élén a „*Silence of the Lambs*” (Bárányok hallgatnak) című mozifilmmel, melyben *Thomas Harris* (az író) a két FBI különleges ügynököt, Ressler-t és kollégáját, *John Douglas*-t *Jack Crawford* nyomozó karakterének megalkotásában mintaként használta fel a *Hannibal Lecter*-trilógiájában. Ez az érdeklődés szinte alig csökkent az elmúlt évtizedekben, a filmek és sorozatok, a média hangzatos elkövetői elnevezései, ha nem is fokozzák, legalább szinten tartják a társadalom érdeklődését ezen borzasztó bűncselekmények kapcsán.

De pontosan mit takar a sorozatgyilkos kifejezés? Milyen tartalommal szükséges megtölteni a fogalmat? A kriminológusok az elmúlt évtizedekben több kísérletet tettek, és mind a mai napig törekednek egy pontos, konszenzussal elfogadott meghatározás megalkotására. Azonban gondot jelent, hogy ahány szemszög, annyi definíció születik. Eltér az elméleti és gyakorlati szakemberek fogalom-megközelítése, de még a tartalmi elemeket tekintve sem jutott a szakirodalom a mai napig egyezésre. A kriminológia irodalmának egyik legkevésbé megértett kifejezése a sorozatgyilkosság.⁸

1. Az elmúlt 30 év meghatározásai

Az alábbi definíciók segítségével törekszem bemutatni az elmúlt évtizedek fogalomalkotási irányvonalait. Ezek alapján a tartalmi elemek és az azokban felismerhető eltérések élesen kimutathatóak és megvizsgálhatóak. Ugyanezen ismervek alkalmasak a több emberen elkövetett emberöléseken belül elhatárolni a kriminológiában tömeggyilkosoknak, ámokfutóknak és sorozatgyilkosoknak nevezett elkövetők csoportjait is.

⁵ Gove, Philip Babcock (szerk.): *Merriam-Webbster's Third New International Dictionary of the English Language*. Riverside Press, Cambridge (MA), 1961. 1656. Schechter, Harold: *The Serial Killer Files: The Who, What, Where, How, and Why of the World's Most Terrifying Murderers*. Ballantine Press, New York (NY), 2003. 14.

⁶ Crowell, Thomas Y.: *The Meaning of Murder*. Washon Island Books, New York (NY), 1966. 189.

⁷ Schechter: *i. m.* 6.

⁸ Culhane, S. E., Hilstad, S. M., Freng, A., Gray, M. J.: Self-reported Psychopathology in a Convicted Serial Killer. *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling*, Vol. 8 (2011), No. 1, 1-21.

- 1984. *Egger*: a sorozatgyilkosság egy belső indíttatású cselekmény, melynek elkövetője jellemzően hosszabb ideig álmodozik, és tervezi soron következő gyilkosságát.⁹
- *Brooks, Devine, Green, Hart és Moore*: két vagy több gyilkosság sorozata, melyeket különböző alkalmakkor követett el általában, de nem minden esetben egyazon elkövető. Az elkövetés időszakos, mely periódus óráktól évekig terjedhet. Az indíték gyakran pszichológiai és az elkövető viselkedése, valamint az elkövetés helyén fellelhető fizikai bizonyítékok szadista, szexuális indítékot fejeznek ki.¹⁰
- 1991. *Hickey*: A sorozatgyilkos bármely férfi vagy női elkövető, aki több alkalommal öl.¹¹
- 1992. *Douglas, Burgess, Burgess és Ressler*: három vagy több különböző alkalommal, három vagy több különböző helyen elkövetett gyilkosság, melyeket érzelmi lehülési időszak választ el, szexuális motívummal, mely a legdominánsabb ölési indíték.¹²
- 1994. *Keeney és Heide*: három vagy több áldozat előre eltervezett megölése hosszabb idő alatt, különböző alkalmakkor, melyek során a gyilkos magatartást az elkövető választja meg.¹³
- 1995. *Lester*: sorozatgyilkos, aki három vagy több áldozatot öl meg legalább harminc napos időközönként.¹⁴
- 1997. *Hickey*: bármely elkövető, aki három vagy több áldozatot ölt meg előre megfontolt szándékkal, eltérő időpontokban, melyek között napok, hetek, hónapok vagy évek is eltelhetnek.¹⁵
- 1998. *Protection of Children from Sexual Predator Act of 1998* (a gyermekek védelmében a szexuális ragadozókkal szembeni törvény): három vagy több gyilkosság sorozata, melyből legalább egyet az Egyesült Államok területén követtek el, hasonló karakterisztikával, és megalapozottan feltehető, hogy ugyanaz a tettes vagy tettesek követtek el.¹⁶
- 2001. *Skarpec, C.A.*: három vagy több forenzikusan összekapcsolható emberölés, melyeket különböző időpontokban követtek el, és ahol az elsődleges elkövetési motívum a személyes kielégülés volt.¹⁷
- 2001. *Harbort és Mokros*: Egy vagy több tettes által elkövetett, legalább három részben vagy egészében szándékos emberölés, melyeket újonnan kialakuló, bűnös szándék kapcsol össze és jellemez.¹⁸

⁹ Egger, S. A.: A Working Definition of Serial Murder and the Reduction of Linkage Blindness. *Journal of Police Science and Administration*, Vol. 12 (1984) No. 3, 348-357.

¹⁰ Brooks, P. R. – Devine, M. J., – Green, T. J., – Hart, B. L. and Moore, M. D.: Serial Murderer: A Criminal Justice Response. *The Police Chief Journal*, Vol. 54 (1987) No. 6, 37-45.

¹¹ Hickey, E. W.: *Serial Murders and their Victims*. First edition. Wadsworth Publishing Co Inc. Belmont (CA), 1991. 12.

¹² Douglas, J. E., Burgess, A. W., Burgess, A. G., Ressler, R. K.: *Crime Classification Manual: A Standard System for Investigating and Classifying Violent Crime*. Simon and Schuster, New York (NY), 1992. 21.

¹³ Kenney, B. T., Heide, K. M.: Gender Differences in Serial Murderers. A Preliminary Analysis. *Journal of Interpersonal Violence*, Vol. 9 (1994) No. 3, 37-56.

¹⁴ Lester, David: *Serial Killers: The Insatiable Passion*. Charles Press, Philadelphia (PA), 1995. 16.

¹⁵ Hickey, E. W.: *Serial Murders and their Victims*. (2nd edition), Thompson Wadsworth, Belmont (CA), 1997. 12.

¹⁶ *Protection of Children from Sexual Predator Act of 1998*. Title 18. US Code Chapter 51. Section 1111.

¹⁷ Skarpec, C. A.: Defining Serial Murder: A Call for a Return to the Original Lustmörd. *Journal of Police and Criminal Psychology*, Vol. 16 (2001) No. 2, 10-24.

¹⁸ Harbort, S. – Mokros, A.: *Serial Murderers in Germany from 1945 to 1995: A Descriptive Study*. *Homicide Studies*, Vol. 5 (2001) No. 4, 311-334.

- 2004. *James Alain Fox és Jack Levin*: a sorozatgyilkosság magában foglalja négy vagy több emberölés láncolatát, melyeket egy vagy több elkövető vitt véghez, és amelyek között napok, hetek, hónapok vagy évek teltek el.¹⁹
- 2004. *Kraemer*: előre megfontolt, összekapcsolódó, ragadozó jellegű (gyilkosságok), személyes konfliktus és provokáció nélkül.²⁰
- 2004. *Bartol és Bartol*: legalább három különböző gyilkosság, egy tettes által, bizonyos időeltéréssel.²¹
- 2005. *Federal Bureau of Investigation and Department of Justice: Serial Murder Symposium*: két vagy több áldozat jogellenes megölése ugyanazon elkövető vagy elkövetők által, különböző időpontokban.²²
- 2005. *Morton és McNamara*: három vagy több különböző, előre kitervelt gyilkosság, melyeket ugyanazon elkövető vagy elkövetők vittek véghez, és amelyeket lehülési időszak szakít meg.²³
- 2006. *Hickey*: sorozatgyilkos bármely elkövető, függetlenül a nemétől és a motívumától, aki három vagy négy embert öl meg.²⁴
- 2008. *Santtila*: két vagy több ember megölése különböző alkalmakkor, mely gyilkosságok között több, mint 24 óra telt el.²⁵
- 2009. *Haggerty*: sorozatgyilkos az, aki legalább három, számára ismeretlen embert öl meg.²⁶
- 2010. *Holmes és Holmes*: sorozatgyilkos az a személy, aki legalább három embert ölt meg.²⁷
- 2011. *Farrel*: három vagy több áldozat megölése, különböző alkalmakkor, hasonló karakterisztikával, melyből megalapozottan feltehető, hogy ugyanazon tettes követte el őket.²⁸
- 2012. *Hickey*: sorozatgyilkos bármely női vagy férfi elkövető, aki több alkalommal öl.²⁹
- 2014: *Homant és Kennedy*: Ugyanazon személy (vagy személyek), aki három vagy több emberölést követ el, és amelyeket lehülési időszakok választanak el egymástól.²⁹

¹⁹ Fox, James Alain – Levin, Fox: *Extreme Killing – Understanding Serial and Mass Murders*. Sage Publications, Thousand Oaks (CA), 2004. 31.

²⁰ Kraemer, G. W. – Lord, W. D. – Heilbrun, K.: *Comparing Single and Serial Homicide Offenses. Behavioral Sciences and the Law*, Vol. 22 (2004) No. 3, 325-343.

²¹ Bartol, C. R. – Bartol, A. M.: *Introduction to Forensic Psychology*. Sage Publication Ltd., London, 2004. In: Adjorlolo-Heng: *i. m.* 487.

²² Federal Bureau of Investigation, Department of Justice: *Serial Murder Symposium*. San Antonio, TX, 2005. in: Morton, Robert J. (szerk.): *Serial Murder – Multi-Disciplinary Perspective for Investigators*. U.S. Department of Justice – Federal Bureau of Investigation, Behavioral Analysis Unit, National Center for the Analysis of Violent Crime. 2005. 9.

²³ Morton, R. J. – McNamara, J. J.: *Serial Murder*. In: J. Payne.James (ed.): *Encyclopedia of forensic and legal medicine*, Elsevier, Oxford, 2005. 47-53.

²⁴ Hickey, E. W. *Serial Murderers and their Victims* (4th edition). Thompson Wadsworth, Belmont (California), 2006. In: Adjorlolo-Heng: *i. m.* 487.

²⁵ Santtila, P. - Pakkanen, T. – Zappala, A. – Bosco, D. – Valkama, M. – Morkos, A.: *Behavioural Crime Linking in Serial Homicide. Psychology, Crime and Law*, Vol. 14 (2008) No. 3, 245-265.

²⁶ Haggerty, K. D.: Modern Serial Killers. *Crime, Media, Culture*, Vol. 5 (2009) No. 2, 168-187.

²⁷ Holmes, R.J. – Holmes, S.T.: *Serial Murder* (3rd edition). Sage Publications, Los Angeles, CA, 2010. In: Adjorlolo – Heng: *i. m.* 486.

²⁸ Farrel, A. L. – Keppel, R. D. – Titterington, V. B.: Lethal Ladies: Revisiting What We Know about Female Serial Murders. *Homicide Studies*, Vol. 15 (2011) No. 3, 228-252.

²⁹ Hickey, E. W.: *Serial Murderers and their Victims* (6th edition). Thompson Wadsworth, Belmont (CA), 2012. In: Adjorlolo-Heng: *i. m.* 487.

- 2014. *Adjorlolo*: Két vagy több, forenzikusan kapcsolódó szándékos vagy nem szándékos gyilkosság, melyek egyazon elkövetőhöz köthetők, időben elkülönülnek, és amelyek elsődleges motívuma a személyes kielégülés.³⁰

2. A definiálás problémái

Ahogy az a fentiek alapján jól látható, mind a korábbi, mind a kortárs meghatározások között konszenzust nemigen találhatunk. A cél azonban egy olyan fogalom megalkotása, amelyet mind a tudomány, mind a gyakorlat szakemberei világszerte elfogadnak. A definíció bizonytalanságai az országok, országrészek nyilvántartásainak összeegyeztethetlenségét eredményezi, mely az igazságszolgáltatás markából kicsúszó, a felelősségre vonást elkerülő gyilkosokhoz és valódi igazságszolgáltatás hiányában továbbélni kénytelen hozzátartozókhöz vezet. A pontosság, nemzetközi elfogadottság megkönnyíthetné a nemzetek közötti együttműködést, továbbá az esetleges gyilkosság-láncolatok forenzikus összekapcsolását. Szembesülnünk kell azzal a ténnyel, hogy az alaktalan meghatározás révén nem is tudjuk, nem is tudhatjuk pontosan, hány ragadozó tevékenykedik hazánkban.

Az erőszakos bűncselekmények esetében a prevenció nem megfelelően megválasztott cél. A gyakorlat szakemberei is csak legkorábban két gyilkosságot követően tudnak a felismert kézjegy alapján személyiségrajzot felállítani, tehát csak annak a megállapításához, hogy sorozatgyilkossal van dolgunk, legalább két embernek meg kell halnia. Ez az elkövetői csoport nyomatékosan veszélyes a társadalomra, éppen ezért nem hagyhatjuk, hogy a nyilvántartások hiányosságai és a fel nem ismert összefüggések miatt felelősségre vonásuk enyhébb legyen tetteik valódi súlyánál.

A bemutatott definíciók alapján megállapítható, hogy tartalmi elemként az elkövető vagy elkövető személye, az elkövetett gyilkosságok szándékossága, jogellenessége, az áldozatok száma, esetleges ismeretlensége, az elkövetés helye és ideje, különösen az emberölések időpontja közt eltelt idő hossza, valamint az elkövetés motívuma jelenik meg.

2.1. Általános vagy részletes meghatározás

Az első szembeöltő eltérés, hogy bizonyos megfogalmazások túlzottan általánosak, míg mások a legkisebb részletekig törekednek meghatározni az ismérveket.

Hickey – aki kriminálpszichológiát oktat a *California State University*, Fresno-ban – a „*Serial Killers and their Victims*” (Sorozatgyilkosok és áldozataik) című könyvének 6. kiadása 2013-ban jelent meg. Több mint 400 sorozatgyilkost vizsgált meg az elmúlt évtizedekben, elemezve kulturális, történeti és vallási faktorokat, melyek mítoszaink és a sztereotípiáink kialakulását befolyásolják. Biológiai, pszichológiai és szociológiai okokat is kutat, valamint a profilalkotás területén is jelentős eredményeket ért el.

Az első kiadásban, 1991-ben megjelent fogalma rövid és tömör ugyan, de nem elégséges, hiszen tartalmaz minden több emberen elkövetett emberölést. A definiálás célja azonban a gyilkosságok azon csoportjainak pontos meghatározása, amelyek mennyiségileg és minőségileg is eltérnek, felkavarják a közvéleményt, ezzel felkeltve a kriminológusok figyelmét. Ez a fogalom azonban ezt a célt nem képes elérni, mégis következetesen, az 1997-es definíció pontosítási kísérlete ellenére 2012-ben is ragaszkodik hozzá.

²⁹ Homant, R. J. – Kennedy, D. B.: *Understanding Serial Sexual Murder: A Biopsychosocial Approach*. 2012. In: Petherick, W. (ed.): *Profiling and Serial Crime*. (3rd edition), Anderson Publishing Ltd., Boston (MA), 2013. 341-372.

³⁰ *Adjorlolo-Heng: i. m. 490.*

A másik véglet az 1992-es *Douglas, Burgess, Burgess* és *Ressler* fogalom, melyben megjelenik a szexuális motívum is, mint indíték. Gyakorlati szakemberekként Douglas és Ressler tapasztalataikat is megfogalmazták definíciójukban, melyeket a statisztikák alátámasztanak. Szintén megjelenik motívumként a személyes kielégülés a 2001-es *Skarpec*-féle fogalomban, amely véleményem szerint egy pontos definíciónak nem lehet eleme, hiszen a leggyakoribb vagy elsődleges motívum megjelenése egy egzakt, átfogó, általánosságban helyes fogalomban nem helyénvaló.

2.2. Áldozatok száma

A másik eltérés a gyilkosságok számának meghatározásában jelentkezik. *Hickey* (1991.) több alkalommal ölést, az FBI és az Amerikai Igazságügyi Minisztériumának szimpóziúmán a gyakorlati szakemberek két vagy több áldozatot tartanak szükségesnek, *Keeney és Heide* három vagy több áldozatot, míg *Fox és Levin* négy vagy több emberölés láncolatát fogalmazza meg definíciójában.

Alláspontom szerint ez a fogalmi elem kiemelkedő a különböző gyilkosságok kategóriájának elhatárolásánál. Mind a kontinentális, mind az angolszász büntetőjogban „definiált erőszakos bűncselekmények közül kiemelkedik az emberölés, hiszen az élet elvétele a legsúlyosabb sérelem, amit az egyik ember a másinak okozhat.”³¹ A védett jogi tárgy az emberi élet,³² valamint az ahhoz fűződő alkotmányosan is garantált társadalmi érdek, továbbá annak individuális értéke. Minden embernek veleszületett joga van az élethez, mely jog sérthetetlen, melytől senkit sem lehet önkényesen megfosztani, és amely törvénnyel sem korlátozható.

Létezik azonban az úgynevezett nem jogellenes emberölés kategóriája, mely alatt a bűnüldöző szervek tisztviselői hivatási kötelességük teljesítése közben, valamint katonák harc közben követhetnek el, de ilyen a jogos védelem kategóriája is, melyet a világ országai, köztük a magyar büntetőjog is tartalmaz többek között, mint büntethetőséget kizáró (vagy korlátozó) okokat. Ez a csoport az amerikai büntetőjogban, mint *justifiable homicides*, azaz jogos emberölés jelenik meg.

A másik csoportot a kriminális emberölések képezik, melyek nem igazolhatóak, elkövetőjük nem mentesíthető a felelősség alól. Az európai jogi tradícióval összhangban a magyar jog az ölési cselekmények hármas szabályozási modelljét követi. Megkülönböztetünk szándékos³³ és gondatlan³⁴ emberölést, emellett megjelenik privilegizált esetként az erős felindulásban elkövetett emberölést³⁵ is. Az amerikai jogban az úgynevezett *excusable*, azaz menthető és *criminal*, azaz büntetendő emberölések kategóriái jelennek meg, mely utóbbi csoporthoz tartozik a *murder* mint szándékos (*malice*-szal, szándékkal bíró) emberölés, a *manslaughter* csoport, mely a kontinentális jogban a privilegizált eseteknek felel meg, ezen belül is a *voluntary manslaughter* mint a szándékos emberölés privilegizált esete, valamint az *involuntary manslaughter*, a tudatos gondatlan emberölés, végül külön csoportot képez az úgynevezett *negligent homicide*, a kontinentális jogban hanyagságból elkövetett emberölés esete.

A szándékos emberölés minősített esete,³⁶ ha azt több ember sérelmére követik el. *Delictum complexum*, azaz törvényi egység szerinti minősítésbe a legalább két emberen

³¹ Adler, Freda – Laufer, William S. – Mueller, Gerhard O. W.: *Kriminológia*. Osiris Kiadó, Budapest, 2005. 339.

³² Magyarország Alaptörvénye II. cikk.

³³ 2012. évi C. törvény, a Büntető Törvénykönyv, 160.§ (1).

³⁴ Uo. 160.§ (4).

³⁵ Uo. 161.§

³⁶ Uo. 161.§ (2) f.).

elkövetett emberölések tartoznak, köztük a különböző elhatározással, helyben és időben elkövetett emberölési cselekmények is.

A büntetőjogon belül további megkülönböztetéseket nem találunk. A kriminológia kutatói azonban különös figyelmet fordítanak azon több emberen elkövetett gyilkosságtípusokra, amelyek felkavarják a közvéleményt, köztük a tömeggyilkosok, ámokfutók és sorozatgyilkosok csoportjai. És bár egy csoportba tartoznak a büntető törvénykönyvek tekintetében, nagyon kevés közös jellemzővel bírnak ezek a kategóriák.

A tömeggyilkosokat (*mass murder*) és az ámokfutókat (*spree killer/ run amok*) egyszerűen „*human time bomb*”-nak, azaz emberi időzített bombának szokás nevezni.³⁷ Fontos megjegyezni azt a tényt is, hogy ezen fogalmak az Egyesült Államokból, tehát angolszász jogterületről származnak. A hazai logikát követve, akár a tömegszerencsétlenségénél, ahol a tény megállapításának feltétele, hogy a cselekmény következtében legalább 10 személy valamilyen fokú sérülést szenvedett, köztük legalább egy személy 8 napon túl gyógyuló súlyos testi sértést szenved, könnyelműen kijelenthetem, hogy egy tömeggyilkosnak tíz embert szükséges megölnie. Az angolszász jogban azonban tömeggyilkosságnak számít már négy ember megölése is. A tömeggyilkosság fogalma négy vagy több ember megölése egyazon incidens során, egy időben, azaz ha két ölési cselekmény között megkülönböztetésre alkalmas időköz nem telik el. A fogalom legfontosabb eleme az egyazon hely és idő. Ezek alapján lehet elhatárolni a tömeggyilkost a szintén több emberen elkövetett emberölések másik kriminológiai kategóriájától, az ámokfutótól, aki szintén legalább négy embert öl meg, azonban az ölési cselekmények időben – habár szorosan követik egymást – mégis elkülönülnek, továbbá az elkövetés is különböző helyeken valósul meg.

A sorozatgyilkosság megállapításához szükséges áldozatszám kevesebb. A gyakorlati szakemberek mint az FBI ügynökei és viselkedéselemzői a legfontosabb sajátosság, a *modus operandi* és a kézjegy megállapításához elegendőnek tartják két áldozat meglétét, az elméleti szakemberek azonban ragaszkodnak az egyazon elkövető vagy elkövetők által megölt legalább három meggyilkolt személyhez. Álláspontom szerint a legalább három fő a helyes mérték. Ahogyan a matematikában egy sorozat szabályszerűségének megállapításához három tagját szükséges ismernünk (emellett a tagok sorozatban betöltött sorrendbeli számát, azaz indexét is), úgy gondolom, a sorozatgyilkosság megállapításához szintén ennyi áldozatnak kell életét adnia a kézjegy megállapításához, ezáltal kiindulást szolgálva a viselkedéskutatóknak az elkövető személyére vonatkozó profil kialakításához.

A gyilkosságok számának vizsgálatakor külön szükséges megemlíteni az Amerikai Egyesült Államok Szövetségi jogszabályai között 1998-ban megjelenő, *Protection of Children from Sexual Predator Act*-et.³⁸ A jogszabály megfogalmaz egy definíciót a sorozatgyilkosságra, amelynek gyakorlati alkalmazása korlátozott.³⁹ A fogalom szövetségi, pozitív jogként megjelenésének célja nem a pontos definiálása, hanem a nyomozásba történő beavatkozás lehetőségének biztosítása volt. Korábban ugyanis az FBI csak abban az esetben avatkozhatott be egy sorozatgyilkosság (vagy bármely más bűncselekmény) nyomozásába, végezhetett nyomozati cselekményeket, ha a bűncselekmények elkövetésének helye megalapozottan több szövetségi államban volt. A több állam érintettségének szükségességét tudják ezáltal megkerülni az Iroda nyomozói.

2.3. Elkövető

³⁷ Schechter, Harold: *The Serial Killer Files: The Who, What, Where, How, and Why of the World's Most Terrifying Murderers*. Ballantine Press, New York (NY), 2003. vii.

³⁸ Protection of Children from Sexual Predator Act of 1998. Title 18. US Code Chapter 51. Section 1111.

³⁹ Morton, Robert J. (szerk.): *Serial Murder – Multi-Disciplinary Perspective for Investigators*. U.S. Department of Justice – Federal Bureau of Investigation, Behavioral Analysis Unit, National Center for the Analysis of Violent Crime. 2005. 8.

Harmadik fontos elem az elkövető vagy elkövetők. A *Radford University* statisztikái⁴⁰ alapján, mely 1900-tól 2014 szeptemberéig a világ 3873 sorozatgyilkosának adatait tartalmazza, az elkövetők 90,8%-a férfi, és hozzávetőleg csak minden tizedik, az elkövetők 9,2%-a nő. Ettől eltérő a *Fox és Levin* könyvében⁴¹ bemutatott statisztika, melynek oka, hogy adatbázisukban kizárólag az Egyesült Államokbeli 558 esetet rögzítettek a 20. század elejétől 2004-ig. Náluk az elkövetők 85,8%-a férfi, 14,2%-a nő. Az amerikai elkövetők 80,8%-a egyedül követi el az emberöléseket, 12,2%-a „dolgozik” párban és mindössze 7%-uk csapatban.

Douglas a *Sötétség*⁴² című könyvében, amely egy önéletrajzi elemeket is tartalmazó memoár-sorozat második kötete, a férfi elkövetők túlsúlyát elsősorban annak a kézenfekvő ténynek tudja be, hogy ők magasabb tesztoszteron-szintjük miatt hajlamosabbak az agresszióra. Másik okként a Ressler-rel közös, a már a büntetésüket töltő gyilkosokkal készített börtöninterjúk során megismert információk, illetve ahogy ő fogalmaz, lélektani kutatásaik alapján azt állapította meg, hogy a gyermekkorukban bántalmazott férfiak inkább torolják meg környezetükön sérelmeiket, mint a nők, akik előbb fordulnak az italhoz, kábítószerhez, hajlamosak prostitúcióra vagy akár öngyilkosságra is, mint önmaguk bántalmazására a másokon megtorlás helyett.

Így – álláspontom szerint – a legmegfelelőbb megfogalmazás az elkövető(k) a definícióban, mely sem számukat, sem nemüket nem határozza meg pontosan.

2.4. Kapcsolat az elkövető és az áldozat között

Egyes szerzők törekednek fogalmukban a tettes és az áldozat kapcsolatát valamilyen mértékig meghatározni. *Harbort és Mokros* egy újonnan kialakuló rosszindulatú szándékot említ, *Kraemer* személyes konfliktus és provokáció hiányáról, míg *Haggerty* ismeretlenekről beszél.

Véleményem szerint a kapcsolat nem releváns a fogalomban. Maga az elkövető és a sértett viszonya, annak lehetséges fajtái önmagukban is egy érdekes kutatási témát szolgálnak, emiatt itt csak annyit tartok fontosnak megemlíteni, hogy általánosságban elmondható, a sorozatgyilkos és áldozata nem ismerik egymást személyesen. A hangsúly az általánosságon van, hiszen gondoljunk csak azon elkövetőkre, akik gyermekkori traumáik miatt, elsősorban szociológiai okokból váltak ragadozókká. Kezdetben a haragjuk és gyűlöletüket megtestesítő személy megölésére készülnek fel, ezt pótolják idegen, könnyen becserkészhető áldozatokkal. Felbátorodva, gyakorlattal a „háttuk mögött” azonban egy nap a gyűlölt személyt is megölik. Szintén eltér a férfi és női elkövetők esetében ez az állítás, ugyanis a női ragadozók⁴³ nagyobb számban ölnek meg ismerőst.

Fontos ugyanitt megemlíteni, hogy a közlekedés fejlődésének hatására rövid idő alatt hatalmas távolságokat tudunk megtenni. Amíg a XIX. században gyilkosság esetén a

⁴⁰ Radford University, GCU Serial Killer Database. <http://maamodt.asp.radford.edu/Serial%20Killer%20Information%20Center/Serial%20Killer%20Statistics.pdf> (2014. október 15.).

⁴¹ Fox, James Alain – Levin, Fox: *Extreme Killing – Understanding Serial and Mass Murders*. Sage Publications, Thousand Oaks (CA), 2004. 38. Table 3.1 Characteristics of Serial Killers Active Since 1900 (N=558).

⁴² Douglas, John – Olshaker, Mark: *Sötétség*. GABO Kiadó, Budapest, 1999. (Eredeti cím: *Journey into Darkness*, eredeti megjelenés: 1997.). 34.

⁴³ Amíg a tömeggyilkosokat gyakran human time bomb-nak, azaz emberi időzített bombának nevezik, addig a sorozatgyilkosok a ragadozó kifejezéssel említik egyes szakirodalmak. In: Schechter, Harold: *The Serial Killer Files: The Who, What, Where, How, and Why of the World's Most Terrifying Murderers*. Ballantine Press, New York (NY), 2003. 10.

nyomozóknak, sheriffeknek elegendő volt az áldozat ismerősei között kutakodnia, mára többek között a lebukás elkerülése miatt is gyakoribb az idegen áldozatok megölése.

2.5. Az elkövetés helye

Ahogy azt már fentebb kifejtettem, a több emberen elkövetett emberölések kriminológiai kategóriái között jelentőséggel bír az elkövetés helye a kriminológia tömeggyilkos és ámokfutó kategóriáitól való elhatárolása szempontjából. A sorozatgyilkosok vonatkozásában az elkövetési hely nem bír relevanciával. Az elkövető *modus operandi*-jától is függ, hogy miként és hol követi el az emberöléseket, azonban ennek definíción belüli megjelölése teljességgel szükségtelen.

Douglas, Burgess, Burgess és Ressler meghatározásában helyet kap a három vagy több különböző hely, amely a cselekmény minősítését tekintve nem releváns. Az elkövető személyes sajátosságaitól, az elkövetési magatartástól is függ, hol meríti ki az elkövető (vagy elkövetők) a tényállást. Lehetőségeihez mérten öl embert egy sorozatgyilkos. A cselekmény motívumával szorosan összefügg, hiszen azok, akik hosszabb időt töltenek el áldozatukkal, akik személyi szabadságuktól a megölést mint befejezettséget megelőzően megfosztják áldozatukat, kialakítanak egy olyan helyet, ahol mindezt megtehetik. Többek között emiatt sem szabad a fogalom elemévé tenni az elkövetés helyét, mely feleslegesen zár ki a kategóriából több emberölést. Ugyancsak a közlekedés fejlődésével párhuzamosan összefüggésben kijelenthető, hogy az elkövetők előszeretettel használnak „dobozos” autót, amelyek alkalmasak mind az áldozat elrejtésére, mind a gyilkosság eszközeinek, „szerszámosládájának” tárolására, mozgatására.

Szintén helyet kap a szövetségi törvényben a legalább egy emberölés az Egyesült Államok területén, mindez azonban csak a joghatóság megalapozását szolgálja.

2.6. Az elkövetés ideje, az elkövetések időbeli elkülönülése

A meghatározások sorában első, *Egger* definíciójában a gyilkosságok között megjelenik egy jellemzően hosszabb időtartam, amely alatt az elkövető álmodzik és tervezi soron következő gyilkosságát. *Douglas, Burgess, Burgess és Ressler* fogalmában már a különböző alkalmak kerülnek megjelölésre, melyeket egy érzelmi lehülési időszak választ el. Ez utóbbival teljességgel egyetért *Morton és McNamara*, valamint *Homant és Kennedy* is, míg *Skapec* és a *Serial Murder Symposium* csak részben, hiszen az utóbbi fogalmakból már hiányzik a lehülési időszak. *Lester* 30 napos időközt tekint elegendőnek, míg *Hickey* a maga tág megfogalmazásában az eltérő időpontok között napok, hetek, hónapok vagy akár évek telhetnek el, mellyel *Fox és Levin* egyetért.

A három vagy több emberölésnek különböző időpontokban, különböző alkalmakkor kell megtörténnie. Két elkövetési magatartás között egy úgynevezett „cooling-off”, azaz lehülési időszak telik el. Mivel személyes, belső készletést éreznek ezen gyilkosok az emberölésre, valamennyi cselekményt egy felkészülési időszak előz meg, melynek hossza változó. Függ attól, hogy az elkövető szervezett vagy szervezetlen⁴⁴ sorozatgyilkos, továbbá hogy hányadik

⁴⁴ Az erőszakos bűnözők osztályozásának FBI három csoportra osztotta az elkövetőket személyiségük alapján: szervezett, szervezetlen és vegyes csoportra. Míg a szervezett elkövető előre megfontolt szándékkal cselekszik, megtervezi a bűncselekményt, mely folyamat akár évekig is eltart, addig a szervezetlen áldozatválasztását nem jellemzi a logika, éppen ezért váratlan helyzetekben gyakrabban vét hibát, emiatt könnyebb felderíteni személyét. Eredetileg csak ez a két kategória került meghatározásra a gyakorlati szakemberek által, akik hamar belátták, az elkövetők személyisége, ezáltal szervezettsége vagy éppen annak hiánya nem minden esetben egyértelmű, emiatt kibővítették ezt a kategorizálást egy harmadik, úgynevezett vegyes csoporttal is. Ld.: Innes, Brian: *Bűnös elmék: Pszichológiai profilalkotás a bűntények felderítésében*. Skandi-Wald Könyvkiadó, Budapest, 2003. 75.

alkalommal öl, azaz mekkora tapasztalattal, „rutinnal” rendelkezik. A belső indíttatás révén valamiféle kielégülést nyújt a gyilkosság a tettesnek, kielégülést nyújt számára, amely tartama szintén függ a „rutintól”. Emellett nem elhanyagolható az úgynevezett stresszorok szerepe sem egy sorozatgyilkos tevékenységének gyakoriságában, melyek kiválthatnak olyan érzelmileg felfűtött állapotot, amely szinte hajtja, űzi a sorozatgyilkost egy újabb ember megölésére. Így a pontos időtartam meghatározása szinte lehetetlen, éppen ezért nem is szükséges.

2.7. Elkövetési magatartás, *modus operandi* és kézjegy

A sorozatgyilkosság (több emberen elkövetett) az emberölés kriminológiai kategóriája, tehát eredmény-bűncselekmény, mely mind aktív, mind passzív magatartással elkövethető. Nyitott törvényi tényállásként kerül megfogalmazásra, hiszen nem maga az elkövetéskor tanúsított magatartáson van a hangsúly, hanem a bekövetkezett eredményen. A megválasztott elkövetési magatartás a viselkedéskutatóknak mégis fontos jelentéssel bír, melyből az elkövető személyiségének, profiljának „megrajzolásához” fontos információkat nyerhetnek.

Ennél is fontosabb jelentőségű az elkövetés módja, a *modus operandi*. A sorozatgyilkos viselkedése a bűncselekmény helyszínén az áldozat és az elkövető közötti interakciók manifesztációja,⁴⁵ mely jelekből a nyomozók képesek megállapítani a cselekmény mögött álló motívumot, mely segítségével szűkíthető a nyomozás fókusza. Az elkövetőt jellemző sajátos munkamódszer egyértelműen árulkodik arról, hogy azonos ember követte el a bűntettet. Ahogy *Farell* fogalma is tartalmazza, hasonló karakterisztikával rendelkeznek az elkövetések, melyekből megalapozottan feltehető, hogy ugyanazon személy követte el.

A bűnelkövetési stílus – tehát mindaz, amit az elkövető az emberölések végrehajtása során tesz – tanult viselkedés, ezáltal dinamikus dolog.⁴⁶ A „gyakorlat teszi a mestert” közmondás igaz, hiszen folyamatosan tanul, tapasztalatokat szerez, és azokat fel is használ minden egyes elkövető. Ez a stílus a bűntett hatékony végrehajtását célozza, mely a tapasztalatok gyarapodásával fejlődik, tökéletesedik.

Az elkövetés módját egészíti ki a kézjegy, amit az elkövető önmaga kiteljesítésére tesz meg, fogalmazza meg *Douglas*, az *FBI Investigative Support Unit*, azaz Nyomozástámogató részlegének korábbi vezetője. A belső indíttatású cselekmény állandó, statikus elem, kifejezi a gyilkos személyiségét, és amely lehetőséget nyújt a viselkedéselemzőknek akár eltérő elkövetési magatartások esetén is összekapcsolni egyazon tettest. „Bizonyos értelemben arról árulkodik, mi sarkallta a tettest, mi jelent számára érzelmi kielégülést.”⁴⁷ Gyakorlati szakemberként a viselkedéskutatás úttörője úgy gondolja, a kézjegy eligazítást nyújt a sorozatgyilkosok viselkedésének megértésében.

A kézjegy azonosítása révén lehetősége nyílik a bűnüldöző szerveknek az elkövető személyiségének, személyes jellemzőinek meghatározására az úgynevezett profilozás során, valamint alkalmas a lehetséges áldozati csoport meghatározására is.

Véleményem szerint a több emberen elkövetett emberölés, azon belül a sorozatgyilkosság elhatárolásánál ez a sajátos karakterisztika is fontos megkülönböztető ismérv. Elképzelhetőnek tartom azt, hogy egy tettes három ember életét is kioltja, ennek ellenére nem minősül sorozatgyilkosnak. Amennyiben az elkövetések nem rendelkeznek sajátos

⁴⁵ Morton, Robert J. (szerk.): *Serial Murder – Multi-Disciplinary Perspective for Investigators*. U.S. Department of Justice – Federal Bureau of Investigation, Behavioral Analysis Unit, National Center for the Analysis of Violent Crime. 2005. 17.

⁴⁶ Douglas, John – Olshaker, Mark: *Sorozatgyilkosok – Az FBI kulisszatitkai*. Gabo Kiadó, Budapest, 1998. (Eredeti cím: *Mindhunters: Inside the FBI's ELite Serial Crime Unit*, eredeti megjelenés 1995.) 241.

⁴⁷ Douglas, John – Olshaker, Mark: *Sötétség*. GABO Kiadó, Budapest, 1999. (Eredeti cím: *Journey into Darkness*, eredeti megjelenés: 1997.) 33.

kézzjeggyel, az elkövető „csak” a több emberen elkövetett emberölés minősítést valósítja meg, nem válik sorozatgyilkossá.

Összegzés

Az elmúlt harminc év definiálási kísérletei, valamint a konszenzusos fogalom hiánya és az abból fakadó bizonytalanságok rávezetik mind az elméleti, mind a gyakorlati szakembereket a probléma orvoslásának igényére. Ezt jól kifejezi a 2014-ben publikált *Homant és Kennedy* fogalom, amely – véleményem szerint – már szinte pontos meghatározásnak mondható.

Három évtizedes múlt egy tudományterület fejlődésében nem hosszú folyamat, különösen összehasonlítva a római jogi gyökereknél is távolabbra nyúló több évszázados büntető anyagi jogi szabályok evolúciójával, ennek ellenére az újkeletű megközelítés, a profilozás révén a kriminológia és a kriminálpszichológia kimutatható eredményeket ért el az elkövetők ezen sajátos jellemzőkkel bíró csoportjának megismerésében, elfogásában és felelősségre vonásában.

Azzal a bibliai idézettel kezdtem mondanivalómat: nincsen új a nap alatt. Valóban, a sorozatgyilkosság nem új, de a jog és az erkölcs változása révén mégis újszerűnek tűnő és egyben megdöbbentő jelenség, melyet csak innovatív és a korábbi nyomozási rutintól eltérő módszerekkel tud társadalmunk leküzdeni.

A fogalom feltétlenül szükséges eleme az elkövető vagy elkövetők személye, valamint az emberölések, azaz az áldozatok száma. Releváns megkülönböztető ismérv a kriminológia más több emberen elkövetett emberöléseitől az elkövetések között eltelő úgynevezett lehülési időszak, valamint fontosnak tartom a fogalomban az elkövető személyéhez köthető statikus elemet, a kézzjeggyet is. Saját fogalmam ezen elemekből alkottam meg: sorozatgyilkos(ok) az a tettes(ek), aki(k) három vagy több áldozatot öl(nek) meg különböző alkalmakkor, mely elkövetések között egy úgynevezett lehülési időszak telik el, és amelyek hasonló karakterisztikával, úgynevezett kézzjeggyel jellemezhetőek.